

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Моторна Марія, аспірантка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4915-0782>

E-mail: mashamotorna@gmail.com

***Анотація.** У статті аналізується підготовка майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності в умовах воєнного стану. Наголошується на ролі волонтерства та необхідності адаптації навчальних програм. Визначено ключові компетенції: емоційну стійкість, кризове консультування, комунікацію. Окрему увагу приділено інтеграції практичного досвіду через тренінги та співпрацю з волонтерськими організаціями. Дослідження базується на експерименті серед 120 студентів трьох університетів, що дозволило оцінити ефективність тренінгів.*

***Ключові слова:** підготовка соціальних працівників, волонтерська робота, війна, кризова підтримка, психологічна стійкість, практичний досвід, соціальна робота.*

**FEATURES OF TRAINING FUTURE SOCIAL WORKERS FOR
VOLUNTEERING UNDER MARTIAL LAW**

Motorna Mariia, Post-graduate student, PavloTychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4915-0782>

E-mail: mashamotorna@gmail.com

***Annotation.** The article analyzes the features of training future social workers for volunteer activities under martial law. The growing role of volunteering in the social sphere and the need to adapt curricula to modern challenges are emphasized. Key approaches to the formation of professional competencies of students of specialty 231 «Social Work» are highlighted, including: the development of emotional resilience, crisis counseling skills, communication and adaptation to stressful situations. Special attention is paid to the integration of practical experience into the educational process through training, modeling crisis situations and cooperation with volunteer organizations.*

The study is based on the results of an experiment in which students from three universities participated. The sample (120 students) was divided into experimental and control groups, which made it possible to assess the impact of special training on the level of their preparedness. Analysis of the data obtained indicates a positive effect of such integration: students who have undergone additional training demonstrate a higher level of readiness for volunteer work, better communication skills and the ability to adapt in crisis situations.

The article also considers international experience in training social workers to work in emergency situations, which allows us to formulate recommendations for improving educational programs in Ukraine. It is proposed to include multidisciplinary approaches in the educational process, which involve interaction with psychologists, lawyers and medical professionals. Methodological recommendations on the structure of scientific articles, the design of a bibliographic list and requirements for publications are taken into account.

***Keywords:** training of social workers, volunteer work, war, crisis support, psychological resilience, practical experience, social work.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна війна на території України створила нові виклики для соціальної сфери, що вимагає оперативної та ефективної допомоги постраждалим від бойових дій, внутрішньо переміщеним особам, сім'ям військовослужбовців, ветеранам та іншим вразливим групам населення. Соціальні працівники відіграють важливу роль у подоланні наслідків війни для суспільства, однак ефективна допомога неможлива без відповідної підготовки. Актуальним є не лише надання фахової допомоги, але й забезпечення психологічної стійкості самих працівників, які працюють у надскладних умовах. У зв'язку з цим особливе значення набуває підготовка майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності, яка стає частиною їхньої професійної компетенції в умовах війни.

Метою статті є аналіз особливостей підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності в умовах воєнного стану, визначення ефективних підходів до формування професійних компетенцій студентів та інтеграції практичного досвіду в освітній процес. Особлива увага приділяється розвитку емоційної стійкості, кризового консультування, комунікативних навичок та адаптації до роботи в стресових ситуаціях. На основі проведеного дослідження стаття пропонує рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм для підготовки майбутніх соціальних працівників, що сприятиме підвищенню їхньої готовності до професійної діяльності в умовах кризових ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з підготовки соціальних працівників до роботи в кризових умовах вказують на важливість практичних навичок, зокрема навичок кризового консультування, емоційного самоконтролю, емпатії та гнучкості в адаптації до стресових ситуацій. Іноземні та вітчизняні дослідження свідчать, що впровадження спеціальних тренінгових програм з моделюванням реальних ситуацій підвищує рівень підготовки студентів до реальних викликів. Наприклад, у США програми соціальної роботи активно включають у навчальний процес інтенсивні тренінги з кризового консультування, що включають роботу в умовах високого стресу та психологічного тиску. В Європейському Союзі акцент робиться на формуванні мультидисциплінарних навичок, які дозволяють майбутнім соціальним працівникам ефективно взаємодіяти з представниками різних професій у кризових ситуаціях. Аналіз українських підходів також показує позитивний вплив інтеграції практичних занять з волонтерської діяльності, але ці методи ще не є загальновизнаними та вимагають адаптації до умов війни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Методологія. У дослідженні взяли участь студенти трьох університетів: Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та Сумського державного педагогічного університету імені Антона Семеновича Макаренка та які навчаються на спеціальності 231 Соціальна робота. Вибірка становила 120 осіб, які були розподілені на дві групи: експериментальну та контрольну. Студенти експериментальної групи пройшли додаткові тренінги з кризового консультування, управління стресом, навичок першої психологічної допомоги та комунікації з постраждалими, тоді як студенти контрольної групи продовжували навчатися за стандартною програмою. Основними методами збору даних були анкетування та індивідуальні інтерв'ю, що дозволило зібрати інформацію щодо емоційного стану студентів, їхнього рівня стресостійкості та самовідчуття під час виконання волонтерських завдань. Також використовувалися методи кількісного і якісного аналізу для оцінки впливу тренінгів на формування професійних навичок.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Результати дослідження продемонстрували значну різницю між експериментальною та контрольною групами. Студенти, які пройшли додаткові тренінги, повідомляли про вищий рівень емоційної стійкості та краще володіння кризовими комунікативними навичками. 85 % студентів експериментальної групи відзначили, що тренінги допомогли їм почуватися впевненіше у волонтерській роботі, а 78 % відзначили покращення навичок спілкування з постраждалими.



У контрольній групі ці показники були нижчими: лише 52 % студентів зазначили впевненість у волонтерській діяльності, а 55 % – покращення комунікативних навичок.



Проведений аналіз засвідчує, що залучення студентів до практичної діяльності в умовах кризових ситуацій сприяє їхній швидшій адаптації до професійних викликів, а також розвитку стійкості до стресових факторів.

Отримані дані підтверджують, що набуття практичного досвіду є ключовим компонентом підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності під час воєнного стану. Важливу роль у цьому процесі відіграють систематичні тренінги, спрямовані на розвиток навичок управління стресом, кризового консультування та ефективної комунікації. Інтеграція таких елементів у навчальні програми є необхідною умовою професійної підготовки. Окрім цього, специфіка воєнних умов в Україні зумовлює потребу у коригуванні та адаптації зарубіжного досвіду, що дозволить розробити національні підходи, враховуючи культурні та соціальні аспекти.

Дослідження свідчить, що ефективна підготовка соціальних працівників до волонтерської діяльності повинна охоплювати не лише формування практичних навичок, а й розвиток особистісних якостей. Зокрема, важливо забезпечити виховання емоційної стійкості, здатності працювати у команді та адаптуватися до нестандартних ситуацій.

Сучасне суспільство зазнає значних трансформацій, що вимагає від фахівців не лише ґрунтовних теоретичних знань, а й високої гнучкості та здатності до самостійного прийняття рішень. Однотипні, шаблонні знання вже не є достатніми для ефективної роботи у соціальній сфері. Важливими якостями для сучасного фахівця стають ініціативність, професійна мобільність, самоорганізованість, а також здатність швидко аналізувати соціально-економічні, політичні та культурні зміни та оперативно реагувати на них у своїй діяльності. Ці вимоги є актуальними і для майбутніх соціальних працівників [1; 2; 11; 13].

На сучасному етапі триває активний пошук ефективних шляхів удосконалення соціально-педагогічних технологій підготовки майбутніх спеціалістів. Основний акцент робиться на розширенні професійної компетентності, створенні умов для самостійного навчання та розвитку творчого потенціалу студентів. Система освітнього процесу у кожному закладі вищої освіти має власні особливості, які визначаються його спеціалізацією, профілем та навчальними програмами. Водночас важливу роль відіграє позааудиторна робота, оскільки залучення студентів до волонтерської діяльності є вагомим елементом їхньої професійної підготовки.

Один із ключових аспектів якісної підготовки майбутніх соціальних працівників – це створення сприятливих організаційно-педагогічних умов, що стимулюватимуть формування усвідомленого ставлення до професії та сприятимуть їхній професійній самореалізації. Такі умови повинні допомагати студентам не лише засвоювати необхідні знання, а й розвивати практичні навички, що відповідають сучасним викликам соціальної роботи. Саме тому постає потреба у теоретичному обґрунтуванні основних принципів ефективного професійного навчання.

Організаційно-педагогічні умови охоплюють сукупність взаємопов'язаних факторів, які сприяють досягненню поставлених освітніх цілей, зокрема розвитку волонтерських інтересів студентів [4]. Волонтерська діяльність має специфічний характер, оскільки ґрунтується на добровільності. Її ефективність залежить від рівня підготовленості студентів, їхніх знань, мотивації та можливостей. Важливим завданням є розробка волонтерських програм, що відповідатимуть виховним цілям навчального закладу та включатимуть як традиційні, так і нові форми реалізації позааудиторної діяльності.

Планування волонтерської роботи на кожному курсі забезпечує послідовність і наступність у формуванні волонтерських інтересів, що робить інформацію більш доступною для сприйняття і компенсує брак інформації про специфіку цієї діяльності. На

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

основі педагогічного досвіду підготовки фахівців соціальної сфери в умовах позааудиторної роботи та результатів спостережень виділяємо такі організаційно-педагогічні умови формування волонтерських інтересів студентів, як:

1.забезпечення організаційних умов діяльності (приміщення, необхідне технічне забезпечення тощо);

2.активізація потребово-мотиваційної сфери діяльності студентів (посилення ролі куратора, робота зі студентами різних курсів і спеціальностей);

3.розширення співпраці університету з різними соціальними інститутами (волонтерськими організаціями міста, громадськими установами, соціальними службами).

Заохочення студентів до волонтерської діяльності має бути невід'ємним елементом їхньої професійної підготовки. При цьому слід враховувати, що на становлення волонтерських інтересів студентів педагогічного університету впливає низка як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Серед них можна виокремити роль викладачів, засоби масової інформації, особистий досвід, сформовані ціннісні орієнтири та емоційний клімат освітнього середовища. Ці чинники можуть як сприяти залученню студентів до волонтерської діяльності, так і створювати бар'єри для цього процесу. Тому важливо мінімізувати можливі негативні впливи та забезпечити послідовне і цілеспрямоване формування мотивації до участі у волонтерських ініціативах [5].

Один із визначальних аспектів підготовки майбутніх соціальних працівників – формування їхньої здатності адаптуватися до різних напрямів професійної діяльності, зокрема волонтерської роботи.

Для успішного розвитку волонтерських інтересів необхідний комплексний підхід, що передбачає поєднання академічного навчання та позааудиторної активності. Студенти мають бути залучені до процесу самовиховання, оскільки це сприяє формуванню їхньої індивідуальної професійної позиції, розвитку власного стилю роботи, критичної самооцінки власних можливостей і усвідомлення необхідності постійного самовдосконалення [10; 12].

Необхідно враховувати, що позааудиторна робота відкриває широкі можливості для формування волонтерських інтересів студентів, за умови її педагогічно обґрунтованої організації, зокрема, такі як:

- спрямувальна роль кафедри;
- залучення кураторів академічних груп до цього процесу;
- усвідомлення викладачами своєї відповідальності за реалізацію завдань формування волонтерських інтересів студентів.

Викладачі педагогічного університету відіграють ключову роль у позааудиторній роботі, виступаючи як організатори та наставники. Їхніми основними завданнями є здійснення виховного впливу, заохочення студентів до саморозвитку й самовдосконалення, розвиток професійних компетенцій, а також використання різних методів роботи для підвищення залученості студентів.

Окрему роль у формуванні волонтерських інтересів відіграє куратор академічної групи. Він відповідає за створення сприятливого середовища, підвищення усвідомлення соціальної значущості обраної професії, розвиток навичок самостійної позааудиторної роботи та залучення студентів до волонтерських ініціатив. Головний акцент має бути зроблений на підвищенні інтересу студентів до майбутньої професійної діяльності. Однак на практиці не всі куратори ефективно використовують виховні методи, що негативно позначається на мотивації студентів та їхній участі у позааудиторній роботі, зокрема у волонтерських програмах.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Розвиток інтересу студентів до волонтерської діяльності має будуватися на принципах системності, поступовості та врахування рівня залученості студентів на різних етапах навчання [3].

Формування готовності до волонтерської роботи потребує не лише академічних знань, а й практичних навичок, які студенти здобувають як у межах навчального процесу, так і через позааудиторну активність. Волонтерська діяльність є важливим елементом їхнього професійного та особистісного становлення, сприяючи розвитку професійних компетенцій та адаптації до майбутньої роботи в соціальній сфері.

Впровадження ефективних організаційно-педагогічних умов у закладах вищої освіти сприятиме підготовці майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності.

З огляду на це можна стверджувати, що ефективність організації волонтерської діяльності значною мірою залежить від якості реалізації відповідних соціально-педагогічних підходів. Для детальнішого аналізу цих умов розглянемо діяльність волонтерського клубу соціально-гуманітарного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Аналіз його роботи дозволить сформулювати програму підготовки майбутніх соціальних працівників, враховуючи всі переваги подібних ініціатив.

Розглянемо, як забезпечуються необхідні умови на прикладі діяльності цього клубу.

Організаційні умови (приміщення, технічне забезпечення тощо) відіграють важливу роль у функціонуванні волонтерського руху. Однак нерідко це стає проблемою, оскільки навіть за наявності вільних аудиторій факультету їх може не вистачати. Виділення окремого приміщення для волонтерського клубу значно покращило б його діяльність і сприяло ефективній реалізації волонтерських проєктів.

Посилення мотиваційної складової студентської діяльності (збільшення ролі куратора, взаємодія з представниками різних курсів і спеціальностей).

Як уже зазначалося, куратор відіграє важливу роль у підтримці та координації роботи волонтерського клубу. Його завдання полягає у стимулюванні студентів до активної участі у волонтерській діяльності, безпосередньому залученні до ініціатив, а також мотивації до організації благодійних заходів. Важливою є співпраця не лише зі студентами одного курсу, а й залучення представників усіх спеціальностей факультету. На першому та другому курсах ознайомлення студентів із волонтерством відбувається через роботу школи волонтерів, де старші учасники клубу проводять презентації та знайомлять новачків із основами волонтерської діяльності. Натомість на старших курсах студенти залучаються до більш практичної роботи, що дозволяє їм застосовувати здобуті знання у реальних умовах. Включення студентів із різних спеціальностей, таких як соціальна педагогіка, психологія та практична психологія, сприяє розширенню напрямів діяльності клубу та урізноманітненню форматів роботи [6].

Розширення партнерських зв'язків університету з соціальними установами (волонтерські організації, соціальні служби, громадські об'єднання).

Волонтерський клуб активно співпрацює з різними організаціями та установами, що займаються соціальною підтримкою населення. Одним із перспективних напрямів розвитку є посилення взаємодії з міськими волонтерськими ініціативами, що дозволяє масштабувати проєкти та залучати більше учасників.

Забезпечити всі необхідні соціально-педагогічні умови для розвитку волонтерської діяльності в межах університету складно. Однак систематичний аналіз та коригування діяльності клубу дають змогу вдосконалювати його роботу. Такий підхід

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

сприяє поступовому розвитку волонтерських проєктів, дозволяє узагальнювати попередній досвід і визначати пріоритети на майбутнє [9].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Волонтерська діяльність є важливим інструментом для покращення професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Важливо поширювати волонтерські ініціативи серед студентської молоді та ефективно організовувати волонтерську діяльність. Її організація має включати певні соціально-педагогічні умови: забезпечення організаційних умов, активізація потребово-мотиваційної сфери діяльності студентів, а також розширення співпраці університету з різними соціальними установами. Для ефективної реалізації цих умов необхідна взаємодія студентів, викладачів та деканату.

Волонтерська діяльність сприяє підвищенню якості професійної підготовки, адже студенти мають можливість не лише засвоювати теоретичні знання, але й закріплювати їх на практиці, беручи участь у волонтерській діяльності. Окрім того, вони поступово формують професійні навички, освоюють методи і технології роботи з різними групами населення, вивчають особливості діяльності установ (школи-інтернати, дитячі будинки, реабілітаційні центри, соціальні служби, благодійні організації, тощо), співпрацюючи з кваліфікованими фахівцями.

Студенти виявили зацікавленість до волонтерської діяльності, здобули цінний досвід співпраці й отримали можливість самостійно оцінити важливість такої роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько, О. В. *Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник* [для студентів вищих навчальних закладів]. Київ: Центр навчальної літератури, 2009, 208 с.
2. Богданова, І. М. *Соціальна педагогіка: навчальний посібник*. Київ: Знання, 2008, 343 с.
3. Бондаренко, З. П. Волонтерська робота у вищому навчальному закладі. *Вісник Запорізького національного університету*, 2008, (1). С. 25–30.
4. Гончаренко, С. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 1997, 376 с.
5. Єржабкова, Б. *Вибрані питання соціальної педагогіки*. Дрогобич: Вимір, 2003, 364 с.
6. Закон України «Про волонтерську діяльність» : чинний, редакція від 01.04.2015, підстава 246–19.
7. Зверєва, І. Д. Дефініції соціальної роботи та соціальної педагогіки. *Практична психологія та соціальна робота*, 2001, (1), С. 0–26.
8. Історія волонтерського руху. [Електронний ресурс]. Доступно: http://www.volunteer.kiev.ua/pages/History_volunteer
9. Кратінова, В. О., Ларіонова, Н. Б., & Песоцька, О. П. (2007). Волонтерство як фактор особистісного професійного розвитку майбутніх соціальних педагогів та працівників. *Збірник наукових праць ЛПУ*, 2007, С. 70–77.
10. Методи та технології роботи соціального педагога / уклад. С. П. Архипова, Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник. Черкаси: б. в., 2008, 456 с.
11. Пенішкевич, О. І., & Тимчук, Л. І. Соціальна педагогіка: модульна технологія вивчення навчального курсу: навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2007, 336 с.
12. Сорочинська, В. Є. Організація роботи соціального педагога: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів]. Київ: Кондор, 2005, 208 с.
13. Соціальна робота в Україні: навчальний посібник / І. Д. Зверєва, О. В. Безпалько, С. Я. Марченко та ін. ; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури, 2004, 256 с.

REFERENCES

1. Bezpalko, O. V. (2009). *Sotsialna pedahohika: skhemy, tablitsi, komentari: navch. posibn*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.
2. Bohdanova, I. M. (2008). *Sotsialna pedahohika: navch. posib*. Kyiv: Znannia.



3. Bondarenko, Z. P. (2008). Volonterska robota u vyshchomu navchalnomu zakladi. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, (1), 25–30.
4. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk*. Kyiv: Lybid.
5. Yerzhabkova, B. (2003). *Vybrani pytannia sotsialnoi pedahohiky*. Drohobych: Vymir.
6. Zakon Ukrainy «Pro volontersku diialnist» (2015). *Chynnyi, redaktsiia vid 01.04.2015, pidstava 246–19*.
7. Zvereva, I. D. (2001). Definitzii sotsialnoi roboty ta sotsialnoi pedahohiky. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*, (1), 20–26.
8. Istoriia volonterskoho rukhu. (n.d.). Retrieved from http://www.volunteer.kiev.ua/pages/History_volunteer
9. Kratinova, V. O., Larionova, N. B., & Pesotska, O. P. (2007). Volonterstvo yak faktor osobystisnoho profesiinoho rozvytku maibutnikh sotsialnykh pedahohiv ta pratsivnykiv. *Zbirnyk naukovykh prats LPU*, 70–77.
10. Arkhipova, S. P., Maiboroda, H. Ya., & Tyutyunnyk, O. V. (2008). *Metody ta tekhnolohii roboty sotsialnoho pedahoha*. Cherkasy.
11. Penishkevych, O. I., & Tymchuk, L. I. (2007). *Sotsialna pedahohika: modulna tekhnolohiia vyvchennia navchalnoho kursu: navch. posibn*. Chernivtsi: Ruta.
12. Sorochynska, V. Ye. (2005). *Orhanizatsiia roboty sotsialnoho pedahoha: navch. posib*. Kyiv: Kondor.
13. Zvereva, I. D., Bezpalko, O. V., & Marchenko, S. Ya. (2004). *Sotsialna robota v Ukraini: navch. posibn*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.